

Mike Károly

SZEX ÉS NEW YORK – ÉS A KONZERVATÍVOK

A hetvenes–nyolcvanas évek filmjeiben többnyire ridegnek, csúnyának és kaotikusnak tűnő New York a címben megidézett ezredfordulós szappanopera legelbűvölőbb szereplője: otthonos, szép és jó ízlésű, örökifjú hölgy. Jóllehet sokat számít, hogy korunk szingli hősnői nem Bronxban, hanem Manhattanben kergetik ábrándjaikat, korántsem véletlen, hogy éppen ez a sorozat határozza meg ma világszerte leginkább a városról élő képet. Az új imázs hű tükré annak a látványos átalakulásnak, amelyen New York az 1980-as évek óta keresztülment, és amely mindenekelőtt a konzervatív Rudy Giuliani polgármester nevéhez köthető.

A nyolcvanas évek végére már–már elviselhetetlen közállapotokat idézett elő a hagyományosan baloldali várospolitikai, amely az engedékeny bűnüldözést nagyvonalú jóléti kiadásokkal és a gazdasági életbe történő erőteljes állami beavatkozással ötvözte. Legalább is ez volt Giuliani diagnózisa, aki mindennek az ellenkezőjét ígérte, amikor 1993-ban polgármesterré választották, és ígéreteiből sok mindent meg is valósított 2001-ig, utolsó mandátumának lejártáig. Giuliani várospolitikai elképzeléseinek első számú forrása a Manhattan Intézet volt, amelyet 1978-ban Anthony Fisher brit üzletember, a thatcheri reformok egyik ihletőjének tanácsára alapított egy vállalkozókból álló csoport azzal (az akkori korszellemmel szögesen ellentétes) céllal, hogy elősegítse a jóléti állam visszaszorítását, valamint a szabadpiac és a konzervatív értékek együttes érvényre juttatását. Miközben Giuliani sikerei egyértelműen a Manhattan Intézet sikerei is, az utóbbi mindmáig megőrizte anyagi és szellemi függetlenségét a New York-i republikánus politikai elitől, és hivatali ideje alatt Giulianit sem kímélte, ha elhibázottnak látta egy-egy döntését.

Az intézet szócsöve a negyedévente megjelenő City Journal (www.city-journal.org), amely a kilencvenes években az Egyesült Államok legbefolyásosabb várospolitikai lapjává nőtte ki magát. A „várospolitikai” címke megtevesztő lehet: minthogy a városi politika szinte az összes policy-területre kiterjed, s elszakíthatatlan a kultúra és a társadalom legfontosabb kérdéseitől. A City Journal egy igazi közéleti folyóirat, amely rendszeresen foglalkozik az amerikai társadalmat foglalkoztató szinte minden kérdéssel: a helyi adópolitikától Hollywoodon keresztül a külpolitikáig.

Az „új urbanizmus” bibliája

A folyóirat sikerének egyik titka, hogy ügyesen ötvözi a magas szintű teoretizálást a gyakorlati javaslatokkal. Jó példa erre az „árukapcsolásra” a városi építészet kérdéseinek tárgyalása a lapban. Roger Scruton *Miért fontosak az utcai lámpák és a telefonfülkék?* (1996. nyár) és *A modernizmus után* (2000. ősz) című esszéi verik le az elméleti cölöpöket. A brit filozófus szerint a modernista építészet eredendő bűne, hogy megtagadta azokat az elveket, amelyek minden korábbi jelentős városépítészet alapult: az utcát mint az elsődleges közössé-

gi teret, a homlokzatot mint az épületek közösség felé mutatott arcát, és azt a szemléletet, hogy az építészetnek mindenekelőtt egy közösség által elfogadott szabályokon nyugvó gyakorlatnak kell lennie. A történelemben azok voltak a sikeres építészeti korszakok, amelyek reprodukálható-variálható minták és típusok gazdag tárházát hozták létre: egy-egy olyan nyelvet, amelyet az emberek értettek, és amelyre a középszerű építészek is sikerrel hagyatkozhattak. A modernizmus ebből a szempontból kudarcot vallott. Ezen a diagnózison alapul a Scruton által ajánlott pozitív program: a klasszikus hagyományhoz való visszatérés. Arra buzdítja a kimagasló tehetségű építészeket, hogy *Palladio* példáját követve olyan minták megalkotására törekedjenek, melyeket a művészi tehetséget nélkülözők hada reprodukálhat. Hiszen a bennünket körülvevő épületek zöme elkerülhetetlenül másodrangú és a művészi ihletettséget nélkülöző lesz, és a legtöbb, amit elvárhatunk, hogy jó ízléssel tervezzék őket. A posztmodern építészet nem jelent kiutat a válságból, mivel szerves folytatása a modernizmusnak, amennyiben a hagyományos burzsoá (vagyis városi) életmód varázstalanítására és felszámolására törekszik, és az eredetiséget mentségként fogadja el a városkép és a városlakók igényeinek legbrutálisabb megsértésére is. Scruton hangsúlyozza, hogy a harmonikus városkép – az építészeti stílusokhoz hasonlóan – nem jöhet létre állami utasításra, hanem kizárólag spontán rendként. A várospolitikai feladatok nem több és nem kevesebb, mint e rend létrejöttének elősegítése a város- és utcakép klasszikus elveket követő szabályozása révén.

A brit filozófustól a stafétabotot a 2002. őszi számban a nemzetközi hírű „progresszív klasszikus” építész, *Robert Adam* veszi át, aki az amerikai felhőkarcolót mint a nyugati építészeti hagyomány szerves részét mutatja be. Amellett érvel, hogy az 1880-as években induló bátor kísérletezés eredményeként az 1920-as évekre kialakuló új épülettípus korántsem pusztán műszaki teljesítmény volt: megalkotói tudatosan törekedtek a klasszicizmus nyelvének megújítására. Az itáliai *campanile* mintája nyomán egy háromrészes szerkezet alakult ki, amely az utcához szervesen kapcsolódó, nagyszabású bejárati, egy egyszerű és repetitív mintájú középső és a város sziluettjébe illeszkedő, markáns formájú záró részből áll. Sajátos történeti amnézia eredménye, hogy a felhőkarcolót ma a modernizmushoz kötjük. A modern mozgalom – élén *Le Corbusier*-vel – valójában nem tett mást, mint pusztán mérnöki teljesítménnyé csupaszította a toronyházat: a technikai feltételekhez igazodó, sajátosan amerikai stílust maradónak ítélte, és elvetette. Noha az építészek hamar ráuntak a fém-üveg egyendobozokra, a klasszikus szerkezethez való visszatérés helyett a forma és az anyag (az utcai élet és a városkép szempontjából) önkényes variálásába fogtak. Minél önkényesebb, megdöbbentőbb a forma, annál nagyobb sztár az alkotó. Adam a tradicionalista építészek szemére veti, hogy elhanyagolják a felhőkarcolót, és a klasszikus háromrészes típus felújítását szorgalmazza.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás tragikus, ám egyben kivételes alkalmat kínált a lap számára, hogy megpróbálja elérni az általa hirdetett városépítési elvek átültetését a

gyakorlatba. Még 2001 őszén felkért egy építészirodát és egy szobrászt, hogy készítsenek terveket a Világkereskedelmi Központ helyszínének újjáépítésére. A város vezetése azonban végül a posztmodern sztárépítész, Daniel Libeskind pályázatát fogadta el. A lap kritikái (2003. tél, 2005. ősz) szerint az új épületkomplexumnak ugyanazok lesznek a hibái, mint a WTC-nek: nincs semmilyen kapcsolatban sem New York gazdag építészeti hagyományaival, sem az öt körbevevő manhattani belvárossal – a várostól elkülönült, mesterséges teret hoz létre. A lapnak azt a tanácsát sem fogadták meg, hogy magánbefektetők bevonásával, piaci alapon építsék újjá a lerombolt városrészt. Tanulságos, hogy az elpusztult modernista monstrumhoz hasonlóan a tervezett posztmodern komplexum is állami megrendelésre épül. A hivatali és az építészti önkény ismét egymásra talált.

A City Journalt azonban nem olyan fából faragták, hogy egy ilyen kudarc elkedvetlenítse. Éppen ellenkezőleg. Miután a városi kormányzat engedélyt adott egy új irodanegyed felépítésére, a lap szerkesztői 2004 őszén felkértek hat neves építészirodát egy-egy új felhőkarcoló megtervezésére. A cél kettős volt: egyrészt (Adam tanácsát követve) a tradicionalista építészek figyelmét újra a felhőkarcolókra akarták irányítani, másrészt meg akarták mutatni az ingatlanfejlesztőknek és a nagyvállalati vezetőknek (ha már a politikusoknak nem sikerült), hogy van alternatívája a modern építészeti ortodoxiának. Egyelőre nem tudjuk, hogy lesz-e, aki a folyóirat által megrendelt épülettervek valamelyikét megvalósítja. New York demokrata polgármestere ugyanis időközben azzal a tervvel állt elő, hogy a szóban forgó negyedben állami vezénylettel stadiont és kongresszusi központot építsenek. *Steven Malanga* 2005. őszi vitriolos írása szerint ez nem véletlen, hiszen az állami óriásberuházásoknál semmi nem kínál jobb alkalmat a politikusoknak a klientúraépítésre. A csata egyelőre nem dőlt el. Egy biztosnak tűnik: a folyóirat szerkesztői nem adják fel.

Együttérző konzervativizmus

A City Journal tematikájában kiemelt helyet foglalnak el a szociális kérdések. Meghatározó *Myron Magnet* főszerkesztő hatása, akinek *Álom és rémálom: a hatvanas évek öröksége az underclass számára* című könyve *George W. Bush* kedvenc olvasmányai közé tartozik, és erősen rányomta bélyegét az elnök „együttérző konzervatív” (*compassionate conservative*) politikájára. Magnet tézise szerint az amerikai kultúra hatvanas évekbeli radikális átalakulása felelős a társadalom felsőbb rétegeitől elszakadó *underclass* létrejöttéért és a legalsó rétegek reményvesztett és destruktív magatartásáért, amely korunkban a legnagyobb fenyegetést jelenti a civilizált városi élet számára. A jóléti állam kudarcot vallott: csak még nyomorúságosabbá tette azoknak a helyzetét, akiken segíteni akart. A kormányzatnak kötelessége a hátrányos helyzetben lévőkkel foglalkozni, ám a szegények segítésének leghatásosabb módja a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése.

A hatvanas évek egyik öröksége az a jóléti politika, amely egyrészt a szegényeket a „rendszer áldozataiként” fogja fel, másrészt igyekszik egyenlően kezelni az „alternatív családmódelleket”, nagyvonalú támogatásban részesítve a gyermeküket egyedül nevelőket. Kay S. Hymowitz *A fekete család: negyven év hazugság* című írásában (2005. ősz) amellel érvel, hogy ez a politika nagyban hozzájárult a hagyományos család összeomlásához a szegények és különösen a feketék körében (ma a fekete gyermekek 70%-a házasságon kívül születik), a két szülő nélkül felnövő fiataloknak pedig szinte semmi esélyük sincs a társadalmi előrejutásra. Ma már senki sem tagadhatja: tragikus tévedésnek bizonyult, hogy az állam pótolni tudja a családjáról gondoskodó apát. Noha a kedvezőtlen tendenciák már a hatvanas évek közepén jól látszottak, a politikai korrektség harcosai a „rasszizmus” és a „társadalmi igazságtalanság” bunkóival egészen a kilencvenes évek közepéig sikerrel ütöttek le minden olyan reformjavaslatot, amely szerint az államnak a szegények önerőből történő felemelkedését kell elősegítenie. Azt a csigalassúságú folyamatot, amelynek eredményeként a közvélemény (és Clinton elnök) végül a reformok mellé állt, Charles Murray 1984-es *Talajvesztés (Losing Ground)* című könyve indította el, amelyet a Manhattan Intézet felkérésére írt. Néhány bátor konzervatív és libertárius szerző, valamint az őket támogató thinktankek kitartó munkája nélkül aligha született volna meg az 1996-os jóléti reformtörvény (*Welfare Reform Act*), amely többek között megszüntette a gyermeküket egyedül nevelő, rászoruló anyáknak juttatott föderális segélyt, a tagállamokat pedig rövid távú, munkaorientált programok indítására ösztönözte.

A törvény elfogadása óta immár tíz év telt el, és az új szociálpolitika még támogatóinak „legvérmesebb reményeinél is sikeresebbnek” bizonyult. Hymowitz legfrissebb cikkében (2006. tavasz) sorra veszi a törvény korábbi ellenzőinek előrejelzéseit, és bebizonyítja, hogy egytől-egyig tévesnek bizonyultak. A „jóléti anyák” (*welfare moms*) minden várakozást felülmúló számban vállaltak munkát, a munkába állással a többségük jövedelme nőtt, a gyermekszegénység pedig 2001-re minden korábbinál alacsonyabb szintre esett vissza. A reform a szociálpolitikát lényegében a központi szint helyett a tagállamokhoz rendelte. Számos ellenzője azt hangoztatta (hasonlóan az EU szintjén központosítandó szociálpolitika híveihez az Atlanti-óceánnak ezen a partján), hogy a decentralizáció a szegényeket sújtó káros versenyt gerjeszt a tagállamok között. A valóságban az USA tagállamai egyáltalán nem bizonyultak szűkmarkúnak: a korábban laza feltételekhez kötött segély összegét továbbra is ugyanannak a rétegnek a segítésére, elsősorban a munkavállalást megkönnyítő programokra (például a gyermekmegőrzés, a munkába járás támogatására) fordították. A szerző szerint a reform minden várakozást meghaladó sikere azzal magyarázható, hogy nem pusztán a gazdasági ösztönzőkben hozott változást, hanem azt a világos üzenetet küldte a szegények felé, hogy meg kell próbálniuk a saját lábukra állni.

A jóléti reform ugyanakkor rávilágított a kormányzati ösztönzők korlátaira is. Csalatkozniuk kellett azoknak, akik azt remélték, hogy a munkába állás – azáltal, hogy erősíti a

nők önbecsülését és jövőbe vetett hitét – házasodásra is ösztönzi majd őket. Attól ugyanis, hogy valaki dolgozik ahelyett, hogy otthon ülne, még nem tudja sikeresebben megtervezni gyermekeinek jövőjét. Márpedig éppen az a probléma, hogy a házasság opcionális válásával eltűnt a nők elől az egyetlen megbízható minta, amelynek alapján sikeresen rendezhették be életüket, és reményük volt arra, hogy gyermekeik jövőjét biztosítsák. A hatvanas évek szexuális forradalmát valójában nem elsősorban a Manhattanben karriert befutó diplomás nők vették komolyan, hanem a harlemi leányanyák. Míg a felsőfokú végzettségű anyáknak csak 10 százaléka neveli egyedül a gyermekét, az alacsonyabb iskolázottságúak körében ez az arány 35 százalék! Noha a magasan képzett nők többsége semmi rosszat nem talál abban, ha valaki anélkül szül, hogy előtte megházasodna, elegendő kulturális tőkék van ahhoz, hogy felmérjék, a saját életükben az érzelmi és anyagi siker legjobb garanciája a házasság. A hatvanas évek legkárosabb hagyatéka éppen az, hogy a társadalom alsó rétegeit megfosztotta azoktól a hagyományos előítéletektől és intézményi támaszoktól, amelyek lehetővé tették számukra a sikeres hosszú távú tervezést, és azt, hogy ennek révén urai legyenek a saját sorsuknak.

Konzervatív forradalom az amerikai médiában

A City Journal maga is része annak a tágabb folyamatnak, amelyet Brian C. Anderson, a lap főmunkatársa az amerikai közélet konzervatív forradalmának nevez (*Nem állunk többé vesztésre a kultúrharcban*, 2003. ősz). A kilencvenes évek közepén még egyértelműen a baloldali liberális^I médiaelit szabta meg a vezető napi- és hetilapokon, valamint a nagy tévécsatornákon keresztül a közéleti viták „napirendjét” és a szalonképes vélemények körét. Az azóta eltelt szűk egy évtizedben, és különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadás óta azonban több fronton is előretörték a konzervatív véleményformálók, és egyre inkább valódi versenyre kényszerítik a hagyományosan baloldali beállítottságú médiaelitet.

A „forradalmat” mindenekelőtt az új kommunikációs csatornák megjelenése tette lehetővé. Miközben a klasszikus sajtótermékek (mindenekelőtt a nagy véleményformáló napilapok) ideológiai beállítottsága mit sem változott, a kábeltévék és az internet egyre nagyobb hatékonysággal ismertetik meg a konzervatív álláspontot a társadalom mind szélesebb rétegeivel. A változásokban kulcsszerepet játszott a Rupert Murdoch által 1996-ban indított Fox hírsatorna, amely célul tűzte ki, hogy „menedéket nyújtson a hírsajtó liberális elfogultságától megcsömörlött nézőknek”.

^I Amerikai szóhasználatban a „liberális” címke ma egyértelműen 'baloldali'-t jelöl.

A Fox határozottan kiáll a hagyományos amerikai értékrend mellett. Míg például a liberális hírcsatornák (CBS, CNN) a halálra ítélt bűnözők kivégzéséről szóló tudósításaikban a halálbüntetést ellenzők tiltakozó akcióira helyezik a hangsúlyt, addig a Fox rendszeresen az elkövetett bűntények ismertetésével kezdi a beszámolóit. Szerkesztői szerint a tévécsatorna jelentős mértékben annak köszönheti sikerét, hogy hangsúlyozottan antielitista, és jóval közelebb áll a hétköznapi emberekhez, mint a belterjes és a nézőket gyakran lenéző elitsajtó. Különösen nagy népszerűségnek örvend a hirdetőik által leginkább kedvelt 25 és 54 év közötti korosztály körében, sőt a 18 évesek között is. És korántsem csak konzervatívok nézik. A jobb- és baloldali véleményeket ütköztető vitaműsorok és a kiegyensúlyozott híradások számos „centrista” és liberális nézőt vonzanak.

Az amerikai konzervatívok a szórakoztató kábelcsatornákon is számos kedvükre való műsort találhatnak. A színes palettából érdemes kiemelni a Magyarországon is vetített *South Park* rajzfilmsorozatot, amely egyesek szerint a létező legjobb ellenszer a politikai korrektség fojtogató kultúrájával szemben. Noha a hagyományos ízlésű nézőket szélsőségesen vulgáris humorával megbotránkozta (az epizódok előtt megjelenő felirat szerint a rajzfilm „olyan sértő tartalmú, hogy senkinek sem lenne szabad megnéznie”), a műsor a fiatalok körében rendkívül népszerű. Egyre több a „South Park-republikánus”, aki támogatja a kemény külpolitikát, rendkívül szkeptikus a politikai korrektséggel szemben, ugyanakkor számos szociális és kulturális kérdésben (például a homoszexualitás megítélésében) liberális.

Az amerikai médiában lezajlott „forradalom” egy másik fontos összetevője az internetes hír- és véleményoldalak (*DrudgeReport*, *NewsMax*, *Dow Jones OpinionJournal*, *AndrewSullivan*, *InstaPundit*, *NationalReviewOnline* stb.) megjelenése volt, amelyek nagymértékben kiterjesztették a közéleti vitákban megjelenő vélemények körét, és lényegében aláásták a baloldali túlsúlyú írott sajtó véleménymonopóliumát. Az internet versenylőnye mindenekelőtt a gyorsaságából fakad. A véleményformáló napilapoknak egyrészt számolniuk kell azzal, hogy az internetes oldalakon pillanatok alatt ízekre szedik a bennük megjelenő tendenciózus írásokat, másrészt nem hagyhatják figyelmen kívül az aktuális eseményekről a virtuális nyilvánosságban még a lapzártájuk előtt megjelenő értékeléseket. A folyamatos online kritika jelentősen megtépázta például a világ első számú balliberális orgánumának, a *New York Times*nek a tekintélyét, olyannyira, hogy a főszerkesztője is lemondásra kényszerült. Az internetes nyilvánosság csupán enyhén jobboldali túlsúlyú, a fő haszonélvezői mégis egyértelműen a konzervatív vélemények, hiszen ezeket az írott sajtó korábban szinte teljesen figyelmen kívül hagyhatta.

A kábeltévék és internetes oldalak által megteremtett nyilvánosság rendkívül kedvezően hatott a konzervatív könyvkiadásra is. Míg a kilencvenes években gyakorlatilag csak egy kiadó (a *Regnery*) jelentetett meg rendszeresen konzervatív köteteket, az elmúlt egy-két évben egy sor nagyobb cég indított jobboldali olvasóknak szánt sorozatot. A nagyközönségnek szóló pamfletirodalom (például a *Random House Crown Forum* sorozata) mellett egyre na-

gyobb számban jelennek meg az értelmiségi köröket célzó kiadványok is (többek között a következő kiadóktól: *Peter Collier Encounter Books, Ivan R. Dee, Intercollegiate Studies Institute, Yale University Press, Lexington Books, Spence Books*).

A konzervatív könyvpiaci konjunktúra több okra vezethető vissza. Egyrészt míg az írott sajtó korábban rendszeresen agyonhallgatta a bevett liberális nézeteket megkérdőjelező kiadványokat, az új kommunikációs csatornák jóvoltából a tájékoztatás a megjelenő kötetekről ma már sokkal kiegyensúlyozottabb. Az eszmék piacának „demokratizálódásához” ezenkívül az internetes könyvforgalmazók megjelenése is nagyban hozzájárult. Míg a könyvesboltok túlnyomórészt baloldali beállítottságú tulajdonosai előszeretettel rejtik el a nekik nem tetsző köteteket az üzletek hátsó polcain, az on-line forgalmazók előítéletmentesek, sőt a legnépszerűbb internetes könyvárúházzal, az Amazon az olvasói kritikák közzétételével sikeresen megtörte az írott sajtó gyakran ideológiailag elfogult ítéseinek monopóliumát is.

Amint a *City Journal* szerzője figyelmeztet, korántsem arról van szó, hogy a liberális média kisebbségbe került volna Amerikában, a túlsúlya továbbra is jelentős. Csupán anynyi történt, hogy megtört a baloldali médiamonopólium, és a liberális szerzőknek ma már valódi vitában kell megvédeniük álláspontjukat. Mindez azonban jóval több, mint amiről tíz éve az amerikai konzervatívok többsége álmodni mert.

Schoenfeld amerikai követ a városligeti Washington-szobornál